

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ ДЕНДРАРІЮ БОТАНІЧНОГО САДУ НЛТУ УКРАЇНИ

Кендзьора Н.З., Івченко А.І., Хомяк Т.В., Блюсюк Н.Л., Коляда Л.Б.

Ботанічний сад загальнодержавного значення НЛТУ України

Про започаткування лісівничої науки на заході України, згадуються вагомі постаті Крайової школи лісового господарства, історія створення дендрарію Ботанічного саду НЛТУ України, формування дендрологічної колекції, унікальні вікові дерева. Також показано основні етапи розвитку колекції дендрофлори, її динаміку та сучасний стан. Окреслено основні напрямки досліджень на базі дендрарію.

Ключові слова: дерева і кущі, лісівництво, аборигенні та інтродуковані види, фенологія, фауна.

Kenzora N.Z., Ivchenko A.I., Khomiak T.V., Bliusiuk N.L., Koliada L.B.
Historical Aspect of the Formation of the Collection in the Arboretum of the Botanical Garden UNFU

The beginning of forestry science in the west of Ukraine, important figures of the Regional School of Forestry, the history of the creation of the arboretum of the Botanical Garden of the Ukrainian Forestry National University, the formation of a dendrological collection, unique centuries-old trees are mentioned. The main stages of development of the dendroflora collection, its dynamics and current state are also shown. The main directions of research on the basis of the arboretum are outlined.

Key words: trees and shrubs, forestry, native and introduced species, phenology, fauna.

Лісівнича наука на теренах заходу України має довготривалу історію. Важливою у цьому є роль Національного лісотехнічного університету України, як спадкоємця і наслідувача ідей Крайової школи лісового господарства. Початок її діяльності датується 1874 роком. Куратором школи став відомий меценат граф

Рис. 1. Кадастрова карта Львова, вул.
Святого Миколая. 1849 р.
(Lemberg (Lwów) Cadastral Map 1849/1853)

Володимир Дідушицький, очолив заклад досвідчений лісівник Генріх Стжелецький. На той час школа розміщувалась у будівлі з невеликою присадибною ділянкою на вулиці Святого Миколая, зараз вул. М. Грушевського (рис. 1, позначка червоним кольором). Тут була створена навчально-експериментальна ділянка та висаджені перші колекційні рослини (Івченко, Шляхта, 1995). За кілька років, зважаючи на певні обставини та перспективи розвитку закладу, Галицьке лісове товариство для потреб школи

викупило будинок на розі вул. Зибликевича (зараз вул. І. Франка) і Св. Марка (зараз вул. О. Кобилянської) із присадибною ділянкою площею близько 1 га (рис. 2). Саме у цьому місці і був започаткований дендрарій, який тепер є частиною Ботанічного саду загальнодержавного значення НЛТУ України. Це одна з найстаріших та найцікавіших дендрологічних колекцій м. Львова.

Рис. 2. Крайова школа лісового господарства. Фото 1880-х рр. (Іпатов, 2015)

Формуванням колекції на той час займався професор Крайової школи лісового господарства Владислав Тинецький. Так як площа ділянки для створення дендрарію все ж була досить малою, то при висаджуванні рослин застосований не звичайний систематичний принцип, а еколого-біологічний, коли при виборі посадкових місць враховували їх потенційні розміри та здатність витримувати затінення (Tyniecki, 1896; Івченко, Шляхта, 1995).

Вперше у фаховій літературі колекція дендрарію згадується в журналі *Sylvan* (рис. 3). Тут надана інформація щодо особливостей її формування, видового складу деревних рослин (Tyniecki, 1896). Цікавим є те, що матеріали з більш ніж віковою історією на даний час є в абсолютно вільному доступі (<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/112837/edition/124190/content>).

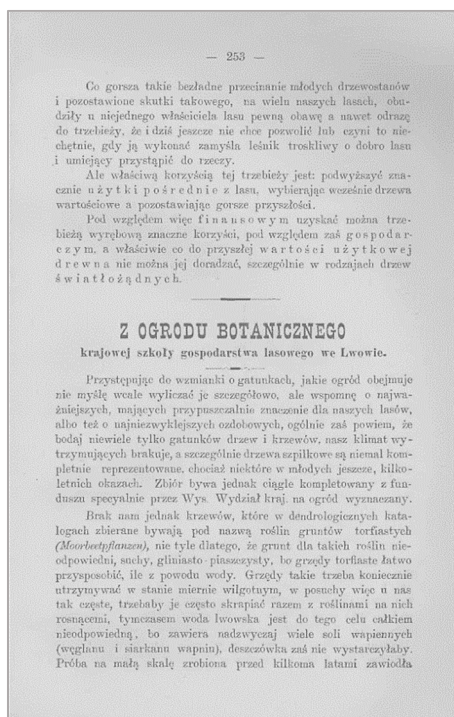

Рис. 3. Перша публічна згадка про дендрарій. *Sylvan*, 1896 р.

Серед дерев, які згадуються у статті В. Тинецького під назвою «Z ogrodu botanicznego Krajowej szkoły gospodarstwa lasowego we Lwowie» саджанцями чи молодими рослинами, донині збереглися карії овальна і торочкувата, багряник японський, горіх чорний, оксамитник амурський, ялиця кавказька, модрина європейська, сосна Веймутова, тис ягідний, каштан посівний, повисла форма бука лісового, гамамеліс віргінський, різні види дубів (рис. 4).

Загалом, у дендрологічній колекції налічується 28 великовікових дерев, вік яких перевищує 100 років (рис. 4). Окремі з них є одними з найстаріших представників цих видів на заході України – горіх чорний, багряник японський, гамамеліс віргінський (Кендзьора, 2021).

Видовий склад колекції досить різноманітний. Тут є як аборигенні види дерев і кущів, так й інтродуценти – рослини, притаманні флорі Китаю та Японії, Північної Америки, Близького Сходу Кавказу. Їх переважна більшість.

Рис. 4. Великовікові дерева і кущі дендрарію:

а – дуб звичайний, б – тис ягідний, в – багряник японський, г – бук лісовий ф. повисла,
д – гамамеліс віргінський
Фото Н. Кендзьори

Після того як дендрарій увійшов до складу Ботанічного саду, була проведена інвентаризація колекції. Зі згаданих професором В. Тинецьким 130 видів та внутрішньовидових таксонів дерев і кущів збереглося 35. Проте, дендрологічна колекція є динамічною і постійно поповнюється. На час вказаної інвентаризації (1993 р.) її склад налічував 134 таксони, які віднесено до 32 родин (Івченко, Шляхта, 1995). Наступну інвентаризацію, під час якої уточнено таксономічну структуру колекції, провели у 2000 році. За матеріалами досліджень (Мазепа та ін., 2000) в дендрарії виявлено 126 видів дерев (в тому числі 17 форм), віднесених до 79 родів та 37 родин. За даними інвентаризації 2015 року (Кендзьора, 2017) налічувалось 434 колекційні особини дендрофлори – 180 видових і внутрішньовидових таксонів, 87 родів, 40 родин.

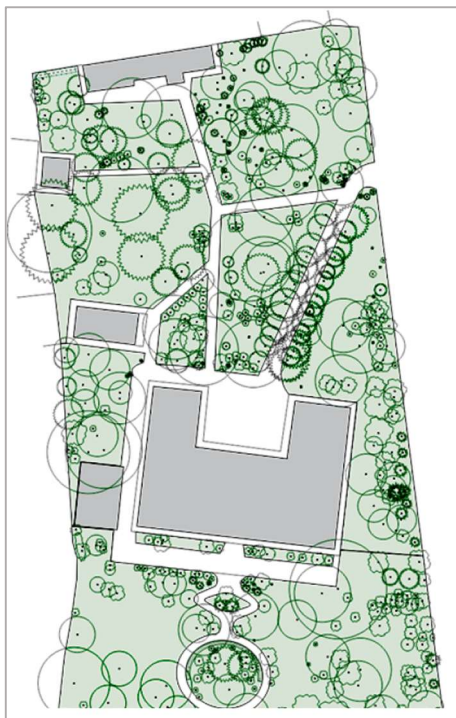

Рис. 5. Сучасна схема дендрарію.
(Кендзьора, 2022)

Крайня інвентаризація колекції дендрарію проведена у 2020-2021 роках (Кендзьора, 2022). На території дендрарію росте 533 колекційні особини дендрофлори (рис. 5), з яких 5% – віком більше 100 років, 51-100 років – 26%, 11-50 років – 56%, до 10 років – 13%. Життєві форми рослин: 199 особин – дерево (37%), 324 – кущ (61%), 10 – ліана (2%). Більша частина колекції знаходиться в доброму чи задовільному стані. За таксономічною приналежністю колекційні рослини віднесено до 209 видів та внутрішньовидових таксонів, 41 родини. Серед них 150 особин (41 таксон) – хвойні (Голонасінні), а 383 (168 таксонів) – листяні (Покритонасінні).

Видовий склад колекції майже щорічно доповнюється новими таксонами (Кендзьора, 2020a). Переважно це невисокі в перспективі дерева чи декоративні кущі (рис.6). За останні роки в колекцію введені такі види як дуб найгостріший, гіркокаштан гібридний, піраканта яскраво-червона,

барбарис Юліана, жимолость Маака, стефанандра розсіченолиста, брусонетія паперова, кунінгамія ланцетоподібна, будлея Давида, розовик керієподібний, стахіурус ранній, туєвик долотоподібний (Кендзьора, Хомяк, 2023).

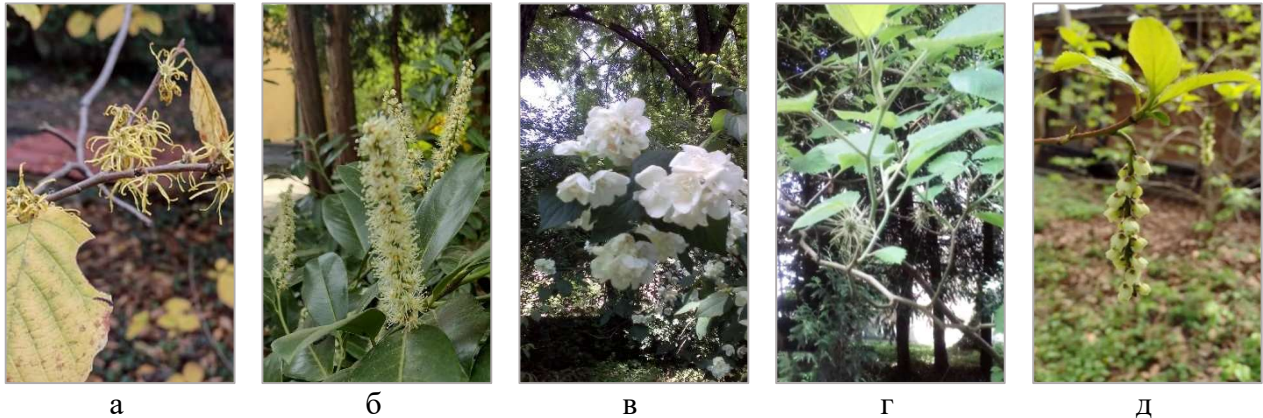

Рис. 6. Квітування кущів дендрарію:

а – гамамеліс віргінський, б – лавровишня лікарська, в – садовий жасмин дівочий,
г – брусонетія паперова, д – стахіурус ранній

Фото Н. Кендзьори

Більше 20 років поспіль на території дендрарію проводились фенологічні спостереження і моніторинг феноритмів дерев і кущів (Івченко та ін., 1995; Кендзьора, 2020б; Гоцій та ін., 2022). Реакції-відповіді рослин на кліматичні зміни є добре вираженими та залежать від їх спадкових адаптаційних можливостей. Відхилення феноритмів були зафіксовані як в інтродукованих видів, так і в аборигенних представників дендрофлори. Визначальними чинниками у середовищі існування рослинних організмів є режими тепла і вологи.

Також слід зазначити, що на території дендрарію сформувався унікальний фауністичний комплекс, зумовлений поєднанням вікових дерев, дерев-екзотів і декоративних чагарників. Науковцями кафедри лісівництва НЛТУ України досліджено видовий складу мезофауни підстилки і наземних хребетних тварин (Паламаренко, Різун, 2019; Паламаренко, 2022). У 2019 році тут спостерігали 23 види птахів, з яких 56 % за типом гніздування належать до кронників, а 14 % – до дуплогнізників. Станом на 2021 рік виявлено 37 видів птахів, з них 8 видів – осілі. Звірів виявлено тільки чотири види.

Загалом, дендрарій Ботанічного саду загальнодержавного значення НЛТУ України є не лише унікальним флористичним об'єктом з багатою історією, а й своєрідною «живою зеленою лабораторією» для ряду навчальних дисциплін університету, таких, як ботаніка, декоративна дендрологія, лісове насінництво, топіарне мистецтво тощо.

Література

1. Гоцій Н.Д., Кендзьора Н.З., Одноріг З.С., Федунік В.Р., Ілик Д.В. Вплив урбогенних умов на вегетацію деревних рослин (на прикладі дендрарію Ботанічного саду НЛТУ України у м. Львові). *Сталий розвиток: захист*

навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: матер. VII міжнар. молодіж. конгресу. Львів. 2022. С. 259.

2. Івченко А.І., Шляхта Я.М. *Каталог деревних рослин дендрарію Ботанічного саду Українського державного лісотехнічного університету*. Львів: УкрДЛТУ. 1995. 31 с.

3. Івченко А.І., Блюсюк Н.Л., Коляда Л.Б. Послідовність і тривалість цвітіння деревних рослин дендрарію Ботанічного саду. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006, вип. 16.4. С. 204–212.

4. Іпатов Є. Львівська школа лісівництва, або освіта під патронатом графа Дідушицького. *Фотографії старого Львова*. 2015. <https://photo-lviv.in.ua/lvivska-shkola-lisivnytstva-abo-osvita-pid-patronatom-hrafa-didushytskoho/>

5. Кендзьора Н.З. Дендрарій Ботанічного саду НЛТУ України в комплексній підготовці фахівців лісового і садово-паркового господарства. *Актуальні проблеми озеленення населених місць: освіта, наука, виробництво, мистецтво формування ландшафту: тези доп. III міжнар. наук.-практ. конф. Біла Церква*. 2017. С. 72–74.

6. Кендзьора Н.З. Динаміка колекції деревно-чагарникових рослин дендрарію ботанічного саду НЛТУ України. *Етноботанічні традиції в агрономії, фармації та садовому дизайні: матер. III міжнар. наук. конф., присв. міжнар. року здоров'я рослин*. Умань. 2020а. С. 114–122.

7. Кендзьора Н.З. Динаміка температури атмосферного повітря і режим опадів як фактори змін феноритміки рослин в період 2010-2019 років. *Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти: матер. Всеукр. наук.-практ. заоч. конф. студ., аспір. та молод. учених*. Маріуполь. 2020б. С. 51–54

8. Кендзьора Н. Стан і перспективи великовікових дерев у колекції дендрофлори Ботанічного саду НЛТУ України. *Journal of Native and Alien Plant Studies*, 2021, №17. С. 93–100. <https://doi.org/10.37555/2707-3114.17.2021.248341>

9. Кендзьора Н.З. Таксономічна структура колекції деревно-чагарникових рослин дендрарію Ботанічного саду НЛТУ України. *Етноботанічні традиції в агрономії, фармації та садовому дизайні: матер. V міжнар. наук. конф., присв. 20-й річн. проголош. Всесвітн. дня культурного різноманіття в ім'я діалогу та розвитку*. Нац. дендропарк «Софіївка» НАН України. Умань. 2022. С. 88–99.

10. Кендзьора Н.З., Хомяк Т.В. Дендрарій Ботанічного саду як природна та історико-культурна спадщина НЛТУ України. *Сучасний стан збереження природного різноманіття та сталого використання ресурсів природно-заповідних територій: мат. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 25-річчю створ. Яворівського НПП. Сміт Івано-Франкове, Яворівський НПП*. 2023. С. 134–140.

11. Мазепа М.Г., Ган Т.В., Артемовська Д.В. Колекція дендрарію Ботанічного саду Українського державного лісотехнічного університету. *Науковий вісник: Охорона біорізноманіття: теоретичні та прикладні аспекти*. 2000, вип. 10.3. С. 157–161.

12. Паламаренко О.В. Орнітофауна дендрарію Ботанічного саду Національного лісотехнічного університету України. *Наук. зап. Терноп. нац. пед.*

ун-ту. Сер. Біол. 2022, Т. 82, № 1–2. С. 32–36. <https://doi.org/10.25128/2078-2357.22.1-2.5>

13. Паламаренко О.В., Різун Е.М. Тваринне населення дендрарію ботанічного саду НЛТУ України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019, т. 29, № 3. С. 44–47. <https://doi.org/10.15421/40290309>

14. Lemberg (Lwów) Cadastral Map 1849/1853. <https://maps.geshergalicia.org/cadastral/lviv-lwow-lemberg-1853/>

15. Tyniecki W.Z. Z ogrodu botanicznego Krajowej szkoły gospodarstwa lasowego we Lwowie. *Sylvan.* 1896. Т. 14. S. 206–210; 412–421. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/112837/edition/124190/content>